

آسه‌آن و رقابت چین و ایالات متحده آمریکا در جنوب شرق آسیا

بهاره سازمند، روح‌الله محمدی^۲

۱۳

دوره ۷، شماره ۱، پیاپی ۱۳
بهار و تابستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۵/۲۵

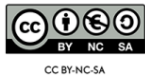
تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۱/۲۸

صص: ۱۴۷-۱۱۳

شاپا چاپی: ۲۵۳۸-۵۶۴X

شاپا الکترونیکی: ۲۷۱۷-۵۵۱

چکیده

جنوب شرق آسیا یکی از مناطق ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک جهان است که بعد از پایان جنگ سرد رشد قابل توجهی را تجربه کرده است. یکی از چالش‌های عمده آسه‌آن در سال‌های اخیر رشد فزاینده رقابت چین و ایالات متحده در این منطقه است. چین به دلیل همسایگی تاریخی و پیوندهای اجتماعی - فرهنگی و ایالات متحده هم برای گسترش نفوذ منطقه‌ای خود، تسلط بر جنوب شرق آسیا را به‌عنوان هسته مرکزی احاطه بر منطقه آسیا - پاسفیک می‌دانند. تشدید این رقابت باعث نگرانی ساکنان منطقه شده که سطح بالایی از رواداری را به نمایش گذاشته‌اند. بازسازی هنجارهای مشترک از قبیل همکاری منطقه‌ای و به‌کارگیری راه‌های مسالمت‌آمیز در حل بحران‌ها در قالب آسه‌آن، یکی از دلایل مهم این رواداری است. سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که آسه‌آن چه اقداماتی را در قبال رقابت چین و آمریکا در منطقه جنوب شرق آسیا انجام داده و این اقدام‌ها چگونه ارزیابی می‌شود؟ در پاسخ به سؤال، این فرضیه مطرح شده که کشورهای عضو آسه‌آن با اتخاذ رویکردی دسته‌جمعی در قالب سازوکارهای همکاری در آسه‌آن، استفاده از راه‌های مسالمت‌آمیز، حفظ مرکزیت آسه‌آن و استفاده از ظرفیت‌های سایر قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای به دنبال ایجاد موازنه و بهره‌مندی از این رقابت هستند. این پژوهش از چارچوب نظری نهادگرایی نولیبرال و همچنین روش پژوهش کیفی با استفاده از منابع کتاب‌خانه‌ای و اینترنتی نگاشته شده است. یافته‌ها نشان داد که اتخاذ رویکرد دسته‌جمعی آسه‌آن و موازنه‌سازی توسط آسه‌آن برای بهره‌مندی از رقابت آمریکا و چین به اجرای برنامه‌ها و اهداف آسه‌آن کمک کرده است.

کلیدواژه‌ها: آسه‌آن، ایالات متحده آمریکا، چین، جنوب شرق آسیا، آسیا - پاسفیک.

DOI: 10.22080/jpir.2024.25885.1343

۱. مقدمه

در آغاز قرن بیست و یکم، جنوب شرق آسیا به یکی از مهم‌ترین مناطق رقابت خیز چین و ایالات متحده آمریکا تبدیل شده است. جنوب شرق آسیا در همسایگی چین قرار دارد و این کشور آن را به مثابه حیاط خلوت خود تلقی می‌کند. مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نشان‌دهنده عمق ارتباط منطقه‌ای این کشورها با چین است. از سوی دیگر، آمریکا که در جریان جنگ سرد از ایجاد آسه‌آن به‌عنوان سپر امنیتی در مقابل رشد کمونیسم حمایت کرد؛ همواره این منطقه را به‌عنوان مرکز فرمان‌دهی و رهبری خود در هندوپاسفیک محسوب می‌کند. بعد از جنگ سرد، با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و تغییر نقش و رویکرد ایالات متحده به‌عنوان قدرت هژمون در روابط بین‌الملل، این منطقه خارج از برنامه‌های راهبردی ایالات متحده نبود و آسه‌آن با تغییر رویکرد خود از نقش امنیتی به اقتصادی، همچنان در جبهه غرب به حیات خود ادامه داد. بعد از حادثه یازده سپتامبر، همچنان این منطقه به لحاظ اقتصادی و امنیتی پیوندهای محکمی با ایالات متحده برقرار کرد.

روابط چین و کشورهای آسه‌آن نمونه کاملی از اولویت مسائل اقتصادی در سیاست خارجی چین است. بعد از به قدرت رسیدن شی جین‌پینگ و اتخاذ سیاست همسایه خوب در عرصه سیاسی و همچنین ابتکار کمربند و راه در عرصه اقتصادی، رابطه چین و آسه‌آن ابعاد راهبردی به خود گرفت و آسه‌آن به‌عنوان یک شریک راهبردی در منطقه برای چین در نظر گرفته شد. پکن همچنین از ابتکار آسه‌آن در مدیریت جمعی مسأله دریای چین جنوبی در قالب آسه‌آن استقبال کرد و این کشورها با تبعیت از کدهای رفتاری که در نشست‌های دو طرف به اجماع رسیدند، توانسته‌اند از تشدید بحران در این منطقه جلوگیری کنند.

در ضمن کشورهای جنوب شرق آسیا نگران رشد چین هستند. برخی کشورهای این منطقه کماکان درگیری‌هایی در دریای چین جنوبی دارند و از رفتار ناوگان نظامی چین در برخورد با اتباع و نظامیان این کشورها انتقادهایی را نسبت به چین مطرح می‌کنند. از سوی دیگر، رویکرد چین در بحران‌هایی نظیر بحران میانمار و مسائل زیست محیطی حاشیه رود مکونگ نگاه مردم این کشورها نسبت به چین را همچنان منفی نگاه داشته است و از نفوذ بیش از حد چین نگرانی‌هایی را به دولت‌مردان خود منتقل می‌کند. در مجموع، اما روابط چین و آسه‌آن همان‌طور که تاریخ نشان داده،

رو به رشد بوده و شاهد ارتقای این روابط در همهٔ حوزه‌ها به‌ویژه حوزهٔ اقتصادی، تجارت و فناوری دیجیتال هستیم؛ اما این گسترش روابط در هاله‌ای از ترس از سوی کشورهای جنوب شرق آسیا نسبت به چین ادامه پیدا می‌کند.

جنوب شرق آسیا و آمریکا، درحالی‌که هیچ مرز مشترک زمینی ندارند، اما روابط مستحکمی در عرصهٔ بین‌الملل دارند. این ارتباط توانسته است منافع هر دو طرف را تأمین کند. آمریکا تبدیل به عمده‌ترین شریک تجاری و سرمایه‌گذار خارجی در جنوب شرق آسیا شده است و در عین حال متحدین سیاسی قابل اعتمادی در کنار مرزهای مهم‌ترین رقیب خود در عرصهٔ بین‌الملل یعنی چین پیدا کرده است. در طرف دیگر، آسه‌آن در عرصهٔ اقتصادی توانسته از ظرفیت‌های مثبت آمریکا استفاده و خود را به‌عنوان پنجمین اقتصاد بزرگ دنیا مطرح کند و در عین حال متحدی در مقابل ابرقدرت منطقه یعنی چین داشته باشد تا به سیاست‌مداران چینی این نکته را گوشزد کند که جنوب شرق آسیا عرصهٔ یکه‌تازی پکن نیست و باید با کشورهای این منطقه از راه‌های مسالمت‌آمیز و گفت‌وگو وارد تعامل شود؛ زیرا این رویه باعث تأمین منافع در سه ضلع این مثلث یعنی آسه‌آن، چین و آمریکا خواهد شد. با توجه به اهمیت منطقهٔ جنوب شرق آسیا برای چین و آمریکا و رقابت‌های آن‌ها در این منطقه، سؤالی که در این مقاله به آن پاسخ داده می‌شود این است آسه‌آن چه اقدام‌هایی را در قبال رقابت چین و آمریکا در منطقهٔ جنوب شرق آسیا انجام داده و این اقدام‌ها چگونه ارزیابی می‌شود؟

۲- پیشینهٔ پژوهش

این پژوهش با توجه به خلأ موجود در مطالعات پژوهشی و استراتژیک منطقهٔ جنوب شرق آسیا انتخاب شده است. به طور کلی پژوهشگران دیگر، دربارهٔ رقابت چین و ایالات متحدهٔ آمریکا کتاب‌ها و مقالاتی را نگاشته‌اند که طبیعتاً و ضرورتاً در بخش‌هایی از تحقیقات خود به رقابت این دو ابرقدرت در منطقهٔ جنوب شرق آسیا پرداخته‌اند و به پژوهش‌های منطقه‌ای کمک شایانی کرده‌اند. اما تحقیق جامع و متقنی دربارهٔ رویکرد آسه‌آن در رقابت چین و ایالات متحدهٔ آمریکا در جنوب شرق آسیا یافت نشد؛ لذا این موضوع مورد مطالعه قرار گرفت. طبعاً این پژوهش در ادامهٔ کار پژوهشگران متقدم قرار دارد و از منابع این محققان در پیشبرد این پژوهش استفاده خواهد شد.

۲-۱- منابع حضور چین در جنوب شرق آسیا

۱. سازماندهی و ارغوانی پیرسلامی (۱۳۹۱)، در مقاله‌ای با عنوان «چالش‌های ژئوپلیتیک منطقه‌ای و دکترین ظهور مسالمت‌آمیز چین» به تشریح چالش‌های منطقه‌ای فراروی تحقق دکترین ظهور مسالمت‌آمیز چین با تأکید بر معضلات ژئوپلیتیکی پرداخته است. نویسندگان در این مقاله تأکید دارند که چالش‌های ژئوپلیتیک برخلاف چالش‌های ژئواکونومیک و ژئوکالچر، به لحاظ پیچیدگی و ارتباط با سیاست قدرت واجد بیشترین ظرفیت برای تقویت «تصور تهدید» از چین نزد کشورهای منطقه می‌باشد.

۲. قامت (۱۳۹۶)، در مقاله‌ای تحت عنوان «نقش اقتصادی چین در تهدید سلطه‌طلبی آمریکا در آسیا» به این سؤال پاسخ داده است که به چه صورت با افزایش قدرت اقتصادی چین، جایگاه آمریکا در آسیا به چالش کشیده می‌شود؟ و در جواب این فرضیه گفته است چین با بالابردن قدرت اقتصادی و دسترسی به منابع انرژی و بازارها به دنبال افزایش قدرت خود و کاهش قدرت اقتصاد آمریکا و به زیر آوردن جایگاه جهانی آمریکا در کشورهای آسیایی است.

۳. سازماندهی و ارغوانی پیرسلامی (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای تحت عنوان «چین و چالش «تصور تهدید» در جنوب شرق آسیا» به این نکته اشاره می‌کند که یکی از موانع گسترش همکاری‌های فراگیر چین با کشورهای پیرامونی خود چالش «تصور تهدید» از چین در بین کشورهای پیرامونی چین است. نویسندگان این مقاله تفاوت‌های ایدئولوژیک، اختلاف‌های مرزی و مسائل اقتصادی را عامل ایجاد «تصور تهدید» در بعد از جنگ سرد دانسته و به تشریح اقدامات چین برای کم‌رنگ کردن این تصور در بین کشورهای جنوب شرق آسیا پرداخته‌اند.

۲-۲- منابع حضور ایالات متحده در جنوب شرق آسیا

۱. عراقچی و سبحانی (۱۳۹۱)، در مقاله‌ای تحت عنوان «تقابل سرد در آسیا؛ پیامد رویکرد نظامی جدید آمریکا در آسیا - پاسفیک» به رشد چین در عرصه اقتصادی و نظامی و تهدید جایگاه هژمونی آمریکا اشاره کرده‌اند. نویسندگان معتقدند که آمریکا برای کاهش یا رفع این نگرانی‌ها در برابر چین، رویکرد همکاری - تقابل را انتخاب کرده است. به همین دلیل ایالات متحده در راهبرد جدید خود سعی دارد حضور نظامی خود را در منطقه آسیا - پاسفیک پررنگ‌تر کند و ایالات متحده در صدد است از طریق مهار اقتصادی، فرهنگی و سیاسی و نظامی - امنیتی چین این موازنه را برقرار کند و این کشور به دنبال برقراری موازنه جدید میان دو قدرت در آسیا است.

۲. حسن‌خانی و مسرور (۱۳۹۶)، در مقاله‌ای تحت عنوان «ظهور چین: چالش‌های ایالات متحده آمریکا در مواجهه با قدرت روزافزون چین در روابط بین‌الملل» به دنبال فهم چالش‌هایی هستند که ظهور و خیزش چین برای آمریکا ایجاد کرده است و به این چالش‌ها در پنج موضوع فرهنگی، نظامی، اقتصادی، سیاسی و سایبری پرداخته است. نویسندگان در این مقاله فرضیه را مطرح کرده‌اند که چالش و تهدید راهبردی برای جایگاه ویژه ایالات متحده آمریکا در بین ابرقدرت‌های جهانی، افزایش قدرت ملی چین در پنج حوزه مذکور است.

۳. هدایتی شهیدانی و رمضانپور شلمانی (۱۳۹۸)، در مقاله‌ای تحت عنوان «رویکرد ایالات متحده نسبت به استمرار توسعه اقتصادی - نظامی چین (مطالعه موردی دوران ریاست جمهوری دونالد ترامپ)» به این سؤال پاسخ داده‌اند که عملکرد دونالد ترامپ را در برابر افزایش قدرت چین چگونه می‌توان بررسی کرد؟ و در پاسخ مطرح کرده‌اند که دونالد ترامپ در قالب توامان، استراتژی موازنه ترکیبی - تهاجمی را در مقابل مهار و کنترل چین دنبال می‌کند. با توجه ویژگی‌های فردی دونالد ترامپ، برای رشد فزاینده چین در جهان در حوزه اقتصادی از طریق جنگ تجاری و تعرفه‌ای استفاده می‌کند. در کنار استراتژی اقتصادی برای مقابله با رشد روزافزون چین دونالد ترامپ به دنبال افزایش قدرت نظامی گری ایالات متحده نیز می‌باشد که این موارد مهم‌ترین ارکان راهبرد موازنه دونالد ترامپ را در مقابل چین شکل می‌دهد.

۲-۳- منابع رقابت دو کشور در جنوب شرق آسیا

۱. امام‌جمعه‌زاده و میرکوشش (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای با عنوان «آینده روابط آمریکا و چین: همکاری، رقابت» به این سؤال پرداخته‌اند که آیا روابط دو کشور براساس همکاری متقابل و همگرایی و ثبات و صلح شکل خواهد گرفت یا با زوال روابط دو کشور به سمت افزایش رقابت و شاید حتی برخورد و جنگ منتهی شود؟ و این فرضیه را مطرح کرده‌اند که روابط چین و آمریکا با کمی نوسان و با تغییرات تناوبی، به طرف همکاری بیشتر یا رقابت افزون‌تر بدون تمایل قطعی به یکی از دو جهت و برخورد نظامی پیش خواهد رفت.

۲. بصیری و دیگران (۱۳۹۱)، در مقاله‌ای با عنوان «خیزش نظامی چین و چالش‌های پیش روی هژمونی آمریکا» این سؤال را مطرح می‌کنند که سیاست آمریکا در مقابله با رشد و خیزش نظامی چین با نگاهی به پیشرفت‌های نظامی چین در سالیان اخیر چگونه می‌باشد؟ در پاسخ نویسندگان به

سؤال مقاله این فرضیه را طرح می‌کنند که با علنی شدن تضاد منافع راهبردی چین و ایالات متحده این برخورد منافع در کنار اختلاف‌های مبنایی و ایدئولوژیک بالاخره به رقابت در منافع راهبردی چین و ایالات متحده آمریکا در منطقه آسیا - پاسفیک و در نهایت در جهان منتهی می‌شود.

۳. جانسیز و بهرامی مقدم (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای تحت عنوان «آمریکا و ظهور جهانی چین» این فرضیه را مطرح کرده‌اند که ظهور چین برای نظم تحت رهبری منطقه‌ای آمریکا در آسیا پاسیفیک مخرب دریافت شده که در پاسخ به آن ایالات متحده نقش محوری در بازمانده چین اتخاذ کرده است.

۴. جوزانی کهن و جوزانی کهن (۱۳۹۶)، در مقاله‌ای با عنوان «جایگاه آمریکا و چین در ترتیبات امنیتی منطقه آسیای شرقی (۲۰۱۷-۲۰۰۹)» می‌کوشند تا ضعف‌های اقتصادی آمریکا را بیابند و تأثیر آن بر سیاست خارجی این کشور را در منطقه آسیای شرقی مورد ارزیابی قرار دهند. این نویسندگان تأکید می‌کنند که ایالات متحده تلاش کرده است با وجود مشکلات اقتصادی، کماکان حضور خود را در منطقه آسیای شرقی با اجرای راهبردهای متعددی حفظ کند. از جمله راهبردهای ایالات متحده آمریکا در آسیای شرقی ایجاد اشکال جدیدی از مشارکت‌ها با هدف نزدیک کردن دیدگاه‌های کشورهای این منطقه به ایالات متحده است.

۳- چارچوب نظری

نهادگرایی نولیبرال یکی از نظریات نوین روابط بین‌الملل است که تأکید می‌کند نهادهای بین‌المللی نظیر سازمان ملل، ناتو، آسه‌آن و اتحادیه اروپا توانایی این را دارند که همگرایی و همکاری میان دولت‌ها کمک کنند. این نظریه به‌عنوان دیدگاه اصلی در مورد نقش نهادهای بین‌المللی در روابط بین‌الملل به کار می‌رود که هم از نظر اقتصادی و هم از نظر سیاسی مهم است. می‌توان گفت که هدف اصلی این نهادگرایی نولیبرال این است که سازمان‌های بین‌المللی یک نقش میانجی در حل مشکلات میان دولت‌ها دارند.

مهم‌ترین نظریه‌پرداز نهادگرایی نولیبرال رابرت کوهن است. او همچنین مهم‌ترین نظریه‌پرداز مکتب هاروارد نظریه لیبرال بین‌الملل است. او نهادگرایی را همان اندازه که وامدار لیبرالیسم می‌داند، بر همان مقدار هم متکی به نظریه واقع‌گرایی می‌داند (Ruggie, 1998: 8). نورثالیسم و نهادگرایی نولیبرال در مورد شانس همکاری بین‌المللی اختلاف نظر دارند. اختلاف اساسی بین این دو مکتب به ماهیت

تعامل بین دولت‌ها مربوط می‌شود. درحالی‌که نواقح‌گرایان استدلال می‌کنند که دولت‌ها مستعد تعارض و رقابت هستند و اغلب حتی زمانی که منافع مشترکی دارند از همکاری با یکدیگر ابا می‌ورزند (Grieco, 1990: 4) و عمدتاً به دلیل اعمال خودیاری همکاری بین دولت‌ها را دشوار می‌کند. نولیبرال‌ها معتقدند که این مفروضات بدبینانه در مورد همکاری بی‌اساس هستند و استدلال می‌کنند که نئورئالیست‌ها تأثیر نهادهای بین‌المللی را دست کم می‌گیرند (Keohane, 1984: 13) با وجود این پیش‌بینی‌های متناقض، نواقح‌گرایی و نولیبرالیسم در برخی مفروضات اساسی مشترک هستند. هر دو مکتب فرض می‌کنند که قانونمندی‌های رفتار بین‌المللی به بهترین نحو توسط ماهیت نظام بین‌الملل توضیح داده می‌شود. هر دو نظریه فرض می‌کنند که دولت‌ها بازیگران اصلی در امور جهانی و یکپارچه منطقی هستند که سعی در ارتقای منافع ملی خود دارند. مکاتب فوق توافق دارند که آنارشی (بی‌سری) یکی از نیروهای زیربنایی نظام بین‌الملل است؛ زیرا هیچ مرجع مرکزی وجود ندارد که بتواند دولت‌ها را مجبور به تبعیت از توافقات بین‌المللی کند (Waltz, 1979: 102-104). به دلیل این مفروضات رایج، نولیبرال‌ها و نواقح‌گرایان توافق دارند که حتی اگر دولت‌ها دارای منافع مشترک باشند، همکاری بین‌المللی دشوار است؛ زیرا آنارشی (بی‌سری) به دولت‌ها اجازه می‌دهد از توافقات بین‌المللی عدول کنند. نولیبرال‌ها ادعا می‌کنند که دولت‌ها می‌توانند این مشکل را با ایجاد نهادهای بین‌المللی که انگیزه‌های تقلب را کاهش می‌دهند و جذابیت انطباق را افزایش می‌دهند، با موفقیت حل کنند (Keohane, 1984: 89-90). به گفته نولیبرال‌ها، مؤسسات این کار را عمدتاً با توزیع یکنواخت‌تر اطلاعات بین همکاران احتمالی، با کاهش هزینه‌های نظارت انجام می‌دهند. بنابراین، نولیبرال‌ها استدلال می‌کنند که نهادهای بین‌المللی اغلب می‌توانند بر مانع اساسی همکاری بین‌المللی فائق آیند و ادعا می‌کنند که دولت‌ها به وجود و عملکرد بین‌المللی اهمیت زیادی می‌دهند.

۳-۱- کاربرد نهادگرایی نولیبرال در پژوهش حاضر

مؤلفه‌های نهادگرایی نولیبرال	کارکرد آن در پژوهش	شاهد مثال
نهادگرایی نولیبرال نسبت به رژیم‌های بین‌المللی رویکردی کارکردی دارد.	رشد منطقی و کارکردی آسه‌آن	ورود ویتنام به این سازمان

برخلاف نوکارکردگرایی حکومت‌های ملی را به چالش نمی‌طلبد.	به چالش نکشیدن کشورهای آسه‌آن	شعار رسمی آسه‌آن (ده ملت یک هویت)
سازمان‌های بین‌المللی، موافقت-نامه‌های سودمند میان کشورهای دارای حاکمیت هستند.	رابطه آسه‌آن و چین	مدیریت رفتاری دریای چین جنوبی
به رسمیت شناختن منافع و قدرت کشورها در عرصه بین‌الملل	بیشینه‌ساختن منافع سه ضلع مثلث	رابطه مبتنی بر منافع متقابل آسه‌آن با چین و ایالات متحده آمریکا
رسمیت همکاری به وسیله وابستگی متقابل در سطح بین‌الملل	ارتباط آسه‌آن با چین و آمریکا	مراوده‌های اقتصادی و امنیتی آسه‌آن با چین و آمریکا
تأثیر سازمان‌های بین‌المللی بر درک منافع ملی ملت‌ها از طریق تأثیر بر محاسبه‌های سود و زیان	ارتباط‌های دوجانبه کشورهای منطقه با چین و آمریکا	روابط دو جانبه کشورها
تأثیر تمایز و رنگارنگی در حجم نهاده شدن روابط بین‌الملل، بر رفتار کشورها و نتیجه همکاری‌ها	ارتباط ده کشور در قالب آسه‌آن با چین و آمریکا	استفاده از مکانیسم همکاری و راه‌های مسالمت‌آمیز آسه‌آن در این رقابت و بیشینه‌ساختن منافع در سه ضلع مثلث

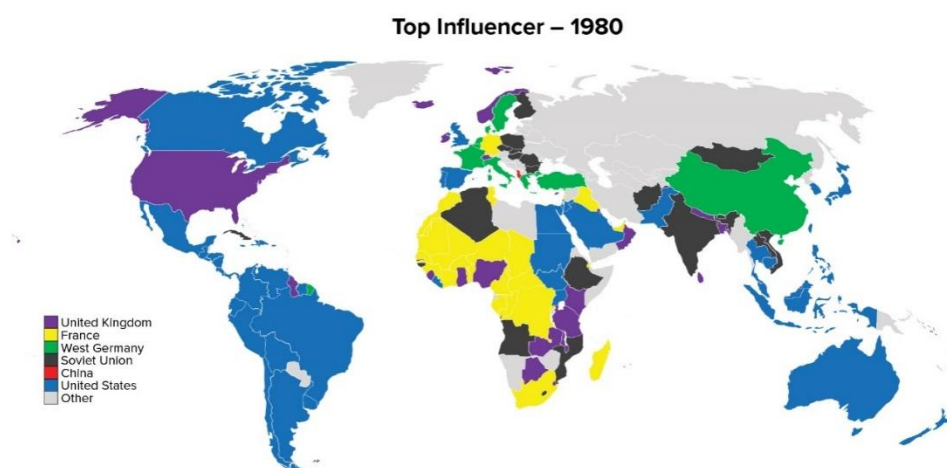
منبع: نگارندگان

۴- سطح نفوذ ایالات متحده و چین در جنوب شرق آسیا

سطح نفوذ ابرقدرت‌ها از سال ۱۹۴۵ تا سال ۲۰۲۲ تغییراتی را داشته است. در سال ۱۹۸۰، جهان تأثیر بسیار بیشتری از قدرت‌های استعمارگر سنتی، با نفوذ فرانسه در سراسر آفریقا و نفوذ انگلستان در سراسر جهان دید. تأثیر اتحاد جماهیر شوروی نیز بیشتر از نفوذ ایالات متحده در شرق و جنوب شرق آسیا بود (شکل ۱). در سال ۲۰۰۰، محیط ژئوپلتیک دوباره تغییر کرد و نفوذ کشورهای نظیر فرانسه در برخی از مستعمره‌های قبلی خود مثل آفریقا کاهش یافت. (Thomson, 2010) در سال ۲۰۲۰ ایالات متحده بیشترین نفوذ را در نیمکره غربی و آلمان بالاترین رتبه را در سراسر اروپا دارد.

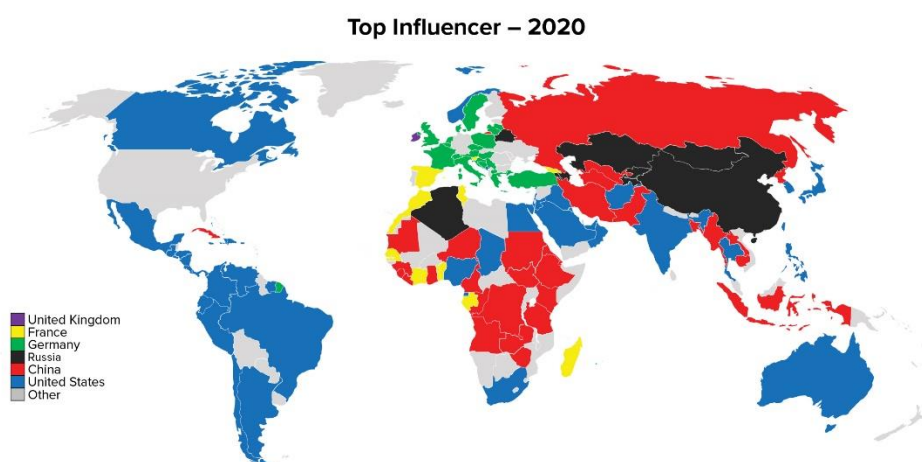
درحالی‌که نفوذ چین در بسیاری از مناطق جنوب شرقی آسیا و آفریقا گسترش یافته است. (شکل ۲).
(Moyer and etal, 2021: 9)

شکل ۱. سطح نفوذ ابرقدرت‌ها در سال ۱۹۸۰

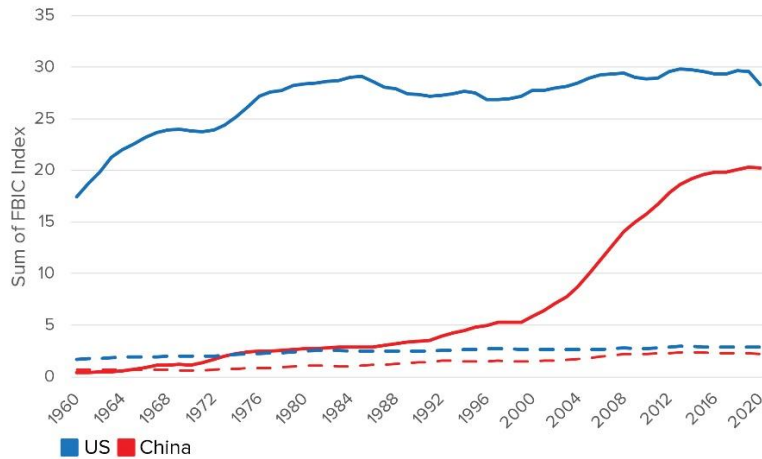
(Moyer and etal, 2021: 10)

شکل ۲. سطح نفوذ ابرقدرت‌های جهان در سال ۲۰۲۰

(Moyer and etal, 2021: 9)

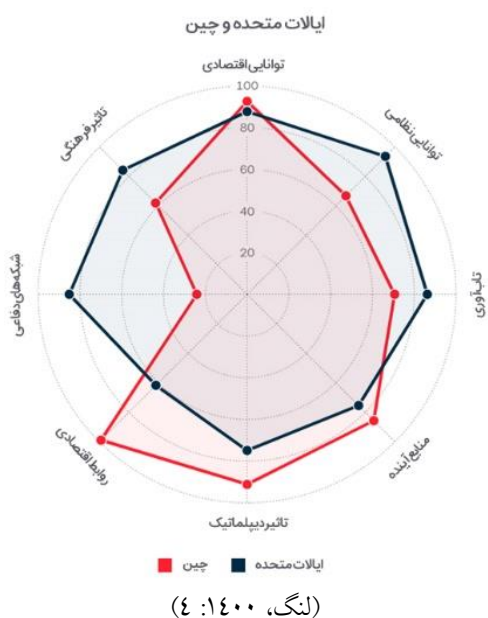
شکل ۳. شاخص ظرفیت نفوذ دوجانبه رسمی ایالات متحده و چین

(Moyer and etal, 2021: 11)

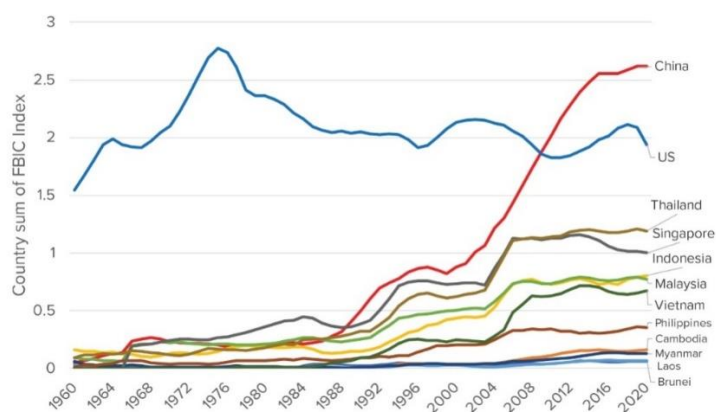
با نگاهی به رقابت دو کشور در قاره آسیا، نقاط قوت هر ابرقدرت یکی از نقاط ضعف دیگری به شمار می‌رود. در ابتدا، ایالات متحده توانایی‌های نظامی قدرتمندی دارد و نسبت به تهدیدهای خارجی انعطاف‌پذیر است. در خارج از کشور نفوذ فرهنگی قابل توجهی در میان هند و اقیانوسیه و روابط عمیقی در شبکه‌های دفاعی این کشورها دارد. اما در سرتاسر اقیانوس آرام، چین به جای تلاش برای شکست دادن آمریکا در بازی، با قوانین خود بازی می‌کند. پیوندهای اقتصادی و دیپلماتیک در آسیا در کنار جریان اقتصادی فعلی و آینده آن، کلید قدرت چین در منطقه است (لنگ، ۱۴۰۰: ۴).

شکل ۴. منابع قدرت چین و ایالات متحده در آسیا و اقیانوسیه

با نگاهی به شاخص ظرفیت نفوذ دوجانبه رسمی، شاهد این هستیم که در منطقه جنوب شرق آسیا نفوذ چین از سال ۲۰۰۰ رشد گسترده‌ای داشته است و در دهه دوم قرن بیستم و یکم از ایالات متحده پیشی گرفته و نفوذ خود را در منطقه گسترش داده است.

شکل ۵. شاخص ظرفیت نفوذ دوجانبه رسمی برای نفوذ منطقه‌ای در جنوب شرق آسیا

(Moyer and etal, 2021: 14)

جنوب شرق آسیا به شدت تحت تأثیر نفوذ چین در طول بیست سال گذشته قرار گرفته است. اگرچه ایالات متحده در بیشتر زمان جنگ سرد نفوذ قدرتمندی در منطقه داشت، اما چین با ترکیبی از همکاری اقتصادی و امنیتی و عقب‌نشینی ایالات متحده علی‌الخصوص در دوره ترامپ، کشورهای آسه‌آن را به فرصت مناسبی برای مشارکت چین تبدیل کرده است. منطقه تجارت آزاد چین - آسه‌آن به کشورهای آسه‌آن و همسایه قدرتمند آن‌ها اجازه داد تا به چنین نقطه‌ای از رشد برسند. ایالات متحده احتمالاً قادر نخواهد بود از لحاظ اقتصادی چین را در منطقه جنوب شرق آسیا به چالش بکشد. با وجود این، می‌تواند شماری از استراتژی‌ها را برای برقراری ارتباط مجدد با منطقه و مقابله با نفوذ رو به رشد چین به کار گیرد. ایالات متحده می‌تواند با اتخاذ چند استراتژی با نفوذ چین در منطقه جنوب شرق آسیا مقابله کند:

۱. برقراری ارتباط دوجانبه راهبردی با دولت‌هایی که ایالات متحده و چین در آن رقابت می‌کنند؛
۲. حمایت مجدد از سازمان آسه‌آن، به‌عنوان ایجاد قدرت دسته‌جمعی؛
۳. استفاده و اشنگتن از شرکای خود در منطقه‌ای مانند ژاپن و کره جنوبی تا دو هدف راهبردی را دنبال کنند. اهرم‌بندی ژاپن و کره جنوبی برای تقویت آسه‌آن به‌عنوان یک سازمان منطقه‌ای می‌تواند برای مقابله با نفوذ چین مفید باشد. (Moyer and etal, 2021: 25)

۵- موارد تنش‌زا روابط ایالات متحده و چین در جنوب شرق آسیا

۵-۱- دریای چین جنوبی

در آسیا دو سیستم زیرمنطقه‌ای شمالی و جنوبی وجود دارد. سیستم شمالی حول مناسبات شبه-جزیره کره شکل گرفته و سیستم جنوبی که کشورهای بیشتری را نیز شامل می‌شود، پیرامون دریای چین جنوبی شکل می‌یابد (شاهنده، ۱۳۷۴: ۱۷) دریای چین جنوبی در این سال‌ها به دنبال افزایش تنش‌ها به یکی از مهم‌ترین نگرانی‌ها برای امنیت بین‌الملل تبدیل شده است. این منطقه دارای صدها جزیره است که بسیاری از آن‌ها مورد مناقشه کشورهای منطقه هستند. ارزش محموله‌های تجاری عبوری از این منطقه سالانه بالغ بر پنج تریلیون دلار است. این حجم بالای از مبادلات تجاری قدرت‌های فرامنطقه‌ای نظیر آمریکا، انگلستان و استرالیا را نسبت به تحولات این منطقه حساس کرده و اقدام به برگزاری رزمایش‌های مشترک نظامی با برخی کشورهای این منطقه کرده‌اند. ریشه‌های

منازعه دریای چین جنوبی به چندین دهه قبل بازمی‌گردد؛ اما این مسأله در سال‌های اخیر بار دیگر اهمیت یافته است. پس از مدت‌ها در سال ۲۰۰۹ با درخواست مشترک ویتنام و مالزی به سازمان ملل برای تأیید حدود فلات قاره مطرح شد این تنش‌ها گسترش یافت؛ چین در این باره به کمیسیون ویژه سازمان ملل اعتراض کرد. بیشتر تنش‌های چین با کشورهای منطقه به ادعاهای ارضی جزایر بزرگ و کوچک و مصنوعی این دریا برمی‌گردد (Poling, 2013: 2).

ایالات متحده نیز بر مبنای استراتژی آسیامحور خود در حال تقویت نیروی دریایی خود به منظور دستیابی به برتری در این منطقه است (Singh, 2015: 9). با این حال با چرخش اخیر فلیپین به سوی چین و دوری آن از ایالات متحده چشم‌انداز منطقه به حدی تغییر کرده است. همچنین اگر شایعات توافق ویتنام با چین نیز به وقوع بپیوندد نیز کار برای قدرت‌های دورتر به‌ویژه آمریکا بسیار دشوار خواهد شد (مسرور، حسن‌خانی، ۱۳۹۷: ۱۷۶).

شکل ۶. نقشه دریای چین جنوبی و مناطق مورد ادعای کشورها

کشورهای حوزه دریای چین جنوبی از یک سو با توجه به رشد اقتصادی بالای چین متمایل به همکاری با این کشور هستند و چین هم با سازوکار مذاکره و اقتصاد بازار سعی در مدیریت حاشیه‌ای مرزهای دریای خود دارد. اما کشورهای جنوب شرق آسیا از قدرت روزافزون چین به شدت هراس دارند و خیزش چین را تهدیدی علیه خود تلقی می‌کنند. در نتیجه این کشورها به دنبال حضور مؤثرتر واشنگتن در مناسبات منطقه بوده‌اند (جعفری و رسول‌پور نالکیاشری، ۱۴۰۱: ۶۸-۶۷). با حضور ایالات متحده در منطقه، چین از یک سو احساس تهدید بیشتری کرده و تلاش می‌کند قدرت دفاعی خود را افزایش داده و از سوی دیگر همچنان نمی‌خواهد با بزرگ‌ترین قدرت جهان وارد رویارویی و تنش شود. لذا چین نیازمند مدیریت هوشمندانه روابط با قدرت هژمون است تا از این طریق بتواند هم از منافع ملی خود دفاع کرده و هم ثبات پیرامونی و حاکمیت سرزمینی خود را تأمین کند. از نظر چین، آمریکا اگر به دنبال تقویت نفوذ خود در منطقه آسیا - پاسفیک است، باید بداند که این امر تنها از طریق ایفای نقش سازنده و صلح‌آمیز امکان‌پذیر است. این در حالی است که ایالات متحده با برگزاری مانورهای مشترک و یا با اعاده اختلافات قدیمی بین کشورهای منطقه در دریای چین جنوبی به بهانه حفظ آزادی کشتیرانی چین مسیری را با بن‌بست مواجه کرده است. به هر حال چینی‌ها نیز سیاست‌های قاطعانه خود در دریای چین جنوبی را تعبیر به برآورده ساختن انتظارات مردمی می‌کنند. چینی‌ها مدعی‌اند که آمریکایی‌ها برخلاف آن چه که مرتباً تأکید می‌کنند، به دنبال محاصره و محدود کردن چین هستند.

علاوه بر نگرانی ابتدایی ایالات متحده آمریکا به عنوان هژمون جهانی از خیزش چین، احساس تهدید کشورهای منطقه از رشد فزاینده قدرت چین نیز باعث شده است که این کشورها از گسترش چتر امنیتی آمریکا در منطقه استقبال کنند (مسرور و حسن‌خانی، ۱۳۹۷: ۱۸۳). بر اساس این، برخی از تحلیل‌گران معتقدند منطقه آسیا-پاسفیک از هماکنون وارد دوره جدیدی از رقابت استراتژیک در حوزه قلمرو دریایی شده است. با استفاده از چنین فضایی ایالات متحده سالانه در حال افزایش حضور خود در منطقه است که همین امر بر پیچیدگی مسأله نیز افزوده و شرایط دشوارتری را برای چین ایجاد کرده است.

وزیر دفاع آمریکا، چاک هیگل، در نشست امنیتی آسیا-پاسفیک در ۲۰۱۴ خاطر نشان کرد که ایالات متحده آمریکا به توازن ژئوپلیتیک دوباره در منطقه تعهد دارد و تا زمانی که این اصول اولیه

نظم بین‌الملل به خطر نیفتد، همین شیوه خود را در سیاست خارجی در این منطقه ادامه خواهد داد؛ اما اگر این نظم منطقه‌ای با خطر مواجه شود، آمریکا به گونه دیگر عمل خواهد کرد (جانسیز و بهرامی، ۱۳۹۴: ۱۳۲-۱۲۸).

۲-۵- فیلیپین

مجمع الجزایر فیلیپین با جمعیت ۱۱۷ میلیون نفری دومین کشور پرجمعیت آسه‌آن محسوب شده (Worldometers, 2023) و با توجه به تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۲۲ چهارمین اقتصاد بزرگ منطقه به‌شمار می‌رود (Worldbank, 2022). چین بزرگ‌ترین شریک تجاری فیلیپین، سومین بازار صادراتی و برترین تأمین‌کننده واردات فیلیپین است (Madrona, Jr, 2023). با وجود مراودات اقتصادی فراوان میان فیلیپین و چین، این مجمع الجزایر روابط نزدیکی با ایالات متحده دارد. این دو کشور در سال ۱۹۵۱ یک پیمان دفاعی مشترک امضا کردند که بنیان مستحکمی برای همکاری‌های نظامی و امنیتی بین دو طرف است. در طول چهار دهه گذشته، کل تجارت فیلیپین با ایالات متحده از ۵۳۲ میلیون دلار در سال ۱۹۶۲ به ۱۶٫۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰ افزایش یافته است. در حال حاضر، تجارت کالا بین فیلیپین و ایالات متحده جریان دارد. بر اساس داده‌های COMTRADEUN در سال ۲۰۲۰، ایالات متحده به‌عنوان دومین بازار بزرگ برای صادرات فیلیپین و سومین بازار بزرگ برای واردات است (Paderon, 2022).

با روی کار آمدن ترامپ و طرح استراتژی «ایندو - پاسفیک» این کشور جایگاه مهمی در این استراتژی برای مهار چین دارد. اختلافات ارضی بین فیلیپین و چین در دریای چین جنوبی نیز مزید بر علت شده تا آمریکا نگاه ویژه‌ای به این کشور برای به چالش کشیدن چین و ایجاد مزاحمت برای این کشور داشته باشد. «جزایر اسپارتلی» از سرزمین‌های مورد منازعه و اختلاف این دو کشور است (Velasco, 2014: 81). «سد ساحلی اسکاربرو» نیز یکی دیگر از سرزمین‌های مورد اختلاف بین چین و فیلیپین و تایوان است. هرچند روابط بین آمریکا و فیلیپین در دوره ریاست جمهوری «رودریگو دوترته» تیره شده و فیلیپین با فاصله‌گیری از آمریکا سیاست نزدیکی به چین را پیشه کرده اما این سیاست زیاد به طول نیانجامید و با تحرکات چین در دریای چین جنوبی علیه فیلیپین دوترته در تصمیم خود تجدید نظر کرد و به همکاری نظامی با ایالات متحده ادامه داد (Grossman, 2021).

فیلیپین از جمله کشورهای مهم برای ایالات متحده است، اگر پایگاه‌های نظامی ایالات متحده از فیلیپین برچیده و ایالات متحده از این منطقه خارج شود، مشکلی بسیار بزرگ در سیاست نظامی و امنیتی ایالات متحده ایجاد خواهد شد؛ چراکه ایالات متحده باید پایگاه‌های خود را به مکان‌های دورتر انتقال دهد و عملاً کنترل منطقه‌ای خود را از دست خواهد داد.

۳-۵- ویتنام

ویتنام هم همانند فیلیپین یکی از کشورهای آسه‌آن است که در دریای چین جنوبی بیشترین اختلاف‌های ارضی را با چین دارد و این موضوع سبب شده که دو کشور تنش‌ها و ادعاهای مالکیت بر جزایر مورد ادعای چین داشته باشند. پس از اعلام اصلاحات «دوی موی» در سال ۱۹۸۶ در ویتنام، به منظور حفظ صلح و توسعه روابط خارجی، این کشور روابط خود را با همسایگان، کشورهای عضو آسه‌آن و اقیانوسیه گسترش داد (Khoan, 2017: 70). سرانجام ویتنام پس از پایان جنگ سرد و در سال ۱۹۹۵ به آسه‌آن پیوست (Khoan, 2017: 69).

این کشور سعی می‌کند با شرایط در حال تغییر بین‌المللی خود را سازگار کند. چین و ایالات متحده آمریکا مهم‌ترین شرکای استراتژیک ویتنام هستند (محمدی و خوانساری، ۱۴۰۰: ۳۶). یکی از مهم‌ترین شرکای اقتصادی و متحد ایدئولوژیک این کشور چین است. اما هر دو طرف مشکلات جدی برای حل مسائلی همچون مناقشات دریایی دارند (محمدی و خوانساری، ۱۴۰۰: ۴۲). این وضعیت نیاز به جست‌وجوی نقطه تعادلی و یک متحد قابل اعتماد دارد که منافع ملی این کشور را تأمین کند. بنابراین ویتنام به دنبال تعادل در روابط با چین است و به همین دلیل روابط عمیق و چندبعدی با ایالات متحده برقرار کرده است. ارتباط با ایالات متحده مزایای بسیاری برای ویتنام دارد. به‌عنوان مثال می‌توان به همکاری اقتصادی، فرهنگی اشاره کرد. در عین حال آمریکا می‌تواند به حمایت از ویتنام در مناقشه دریای چین جنوبی باعث تعادل در روابط این کشور با چین شود. حضور کشتی‌های نیروی دریایی آمریکا می‌تواند باعث تقویت نیروی نظامی ویتنام در مقابل قدرت نظامی چین شود (Fook, 2023).

۴-۵- اقتصاد و سرمایه‌گذاری خارجی

برخی اصطکاک‌های تجاری فعلی در رابطه چین و ایالات متحده به سیاست‌های ترامپ برمی‌گردد، اما درباره نگاه به چین، اتفاق نظر دوجانبه‌ای میان دو حزب حاکم در آمریکا یعنی

جمهوری خواهان و دموکرات‌ها وجود دارد و آن این است که چین به طور فزاینده‌ای به‌عنوان رقیب اصلی ایالات متحده تلقی می‌شود. روایت فعلی در سیاست خارجی آمریکا این است که ایالات متحده در دوره‌ای برای اصلاح و آزادسازی، مانند ورود به سازمان تجارت جهانی در سال ۲۰۰۱، با حسن نیت به چین فرصت داد؛ اما چینی‌ها به جای ادغام در اقتصاد بین‌الملل در عوض، قدرت خود را افزایش و منافع آمریکا را تهدید و کارگران را بیکار کرده‌اند (Puspitasari, 2016). نگرش‌ها به چین در دوران اوباما باید تغییر می‌کرد که می‌گفت چین مخالف نیست؛ بلکه یک شریک بالقوه است. به همین ترتیب، بسیاری از آمریکایی‌ها اکنون احساس می‌کنند که ایالات متحده باید علیه چین موضع سخت بگیرد. در این زمینه، به احتمال زیاد تنش‌ها بین ایالات متحده و چین عمیق، گسترده و طولانی خواهد بود. پیروزی هر کدام از دموکرات‌ها و جمهوری خواهان در انتخابات ممکن است سیاست فعلی ایالات متحده را در مقابل چین معکوس نکند (Singapore Institute of International Affairs, 2019).

با توسعه جنگ تجاری، اقتصادهای آسه‌آن با طیف وسیعی از خطرات کوتاه‌مدت، میان مدت و بلند مدت روبه‌رو هستند.

خطرات کوتاه‌مدت - جلب توجه ناخواسته ابرقدرت‌ها: برای مثال تجربه ویتنام تأکید می‌کند که اقتصادهای آسه‌آن از احتمال تنش‌ها بین ایالات متحده و چین محافظت نمی‌شوند و نمی‌توانند ضمن پیگیری منافع اقتصادی، زمینه سیاسی جنگ تجاری را نادیده بگیرند.

خطرات میان‌مدت - کندی در اقتصاد چین و تأثیرات آن بر رشد آسه‌آن: اقتصاد چین نشانه‌های کندی را نشان می‌دهد. ضعف در بزرگ‌ترین اقتصاد منطقه عواقب ناگواری را برای کشورهای آسه‌آن که بسیاری از آن‌ها چین را بزرگ‌ترین شریک تجاری خود می‌دانند، به دنبال خواهد داشت. نظرسنجی ژوئیه ۲۰۱۹ توسط مرکز تحقیقات اقتصادی ژاپن و نیکی پیش‌بینی‌های رشد را برای پنج کشور ثروتمند آسه‌آن و هند به ۴٫۳ درصد پیش‌بینی کرد و این چهارمین کاهش متوالی از سپتامبر ۲۰۱۸ بود (Nikki, 2023). درحالی‌که تنش‌های ایالات متحده و چین در بین این کشورها برجسته ظاهر می‌شود، احتمال رکود چین نیز از جمله خطرناک‌ترین موارد ذکر شده است.

خطرات بلندمدت - عمیق‌تر شدن تفاوت‌ها در رقابت‌پذیری تولید: اقتصادهای آسه‌آن نیاز به سرمایه‌گذاری‌های قابل توجهی در آموزش، توسعه زیرساخت‌ها و... برای توسعه پایگاه صنعتی خود

دارند و اقتصاد خود را برای مزایای انقلاب صنعتی چهارم آماده می‌کنند. با این حال، هجوم سرمایه‌گذاری‌ها برای تولید آسه‌آن می‌تواند در جهت تعمیق این شکاف موجود باشد. درحالی‌که ویتنام و مالزی موفق به جذب سرمایه‌گذاری در صنایع پیشرفته مانند سلول‌های فتوولتائیک شده‌اند، سرمایه‌گذاری در کشورهایی مانند میانمار متمرکز بر صنایع کم‌تولید و دارای ارزش پایین است. (Singapore Institute of International Affairs, 2019).

۵-۵- عرصه نظامی

گرچه آمریکا از سال‌ها پیش بر منطقه آسیا - پاسفیک متمرکز بوده، اما به اندازه این دوران این منطقه در مرکز توجه تصمیم‌گیرندگان امنیتی و سیاسی ایالات متحده آمریکا نبوده است. بعد از یازده سپتامبر، آمریکا با فهم این نکته که چین وارد فضای ژئوپلتیک آسیا - پاسفیک شده است، در صدد برآمد تا برتری نظامی و رهبری خود را در این منطقه احیا کند. این احیا در منطقه، دو اصل اساسی دارد:

اول: همکاری راهبردی با برخی کشورهای آسیا - پاسفیک و تزریق قدرت در میان کشورهای منطقه برای تأمین امنیت ایالات متحده آمریکا در ارتباط با منطقه شرق آسیا به وسیله ابتکارهای سیاسی، راهبردی و دیپلماتیک.

دوم: استقرار مجدد نیروهای نظامی ایالات متحده در آسیا - پاسفیک به منظور مقابله با تهدید کشورهای دیگر، به‌ویژه تهدید چین نسبت به منافع ایالات متحده آمریکا. تمرکز استقرار این نیروهای نظامی بیشتر در گوام و استرالیا خواهد بود. (Kapila, 2012)

شاخص موفقیت این سیاست‌ها در گذشته اتحاد استراتژیکی متحدین سنتی آمریکا نظیر کره و ژاپن علیه چین و ظهور شرکای جدید استراتژیکی آمریکا مثل ویتنام است. به علاوه آمریکا اولین قدم را برای جداکردن میانمار از چین برداشته است. در واقع آمریکا استراتژی جامعی را برای مهار و محدودکردن چین در نظر گرفته است. تأثیر فراگیر سیاست ایالات متحده نسبت به چین قابل توجه است و چین را در یک معمای استراتژیکی و علاوه بر آن در لبه استراتژیکی قرار می‌دهد.

در بُعد نظامی نیز آمریکا برای مقابله با تهدید نظامی چین در استراتژی جدید خود سه اهرم اساسی را در نظر گرفته است:

- حضور گسترده نظامی در آسیا - پاسفیک
- گسترش توانایی طراحی قدرت در آسیا - پاسفیک

- تقویت بیشتر وضعیت بازدارندگی آمریکا بر اساس این، در سطح کلان می‌توان تأثیر نظامی استراتژی جدید دفاعی آمریکا روی چین را به شرح زیر خلاصه کرد (Kapila, 2012):
- فاصله نظامی چین با ایالات متحده بیشتر خواهد شد؛
- تهدید سیاسی و نظامی چین علیه همسایگانش خنثی می‌شود؛
- به لحاظ نظامی چین محدودتر خواهد شد؛
- استراتژی توان و اقدامات بلندمدت چین برای جلوگیری از ورود آمریکا به منطقه و ممانعت از استفاده مؤثر از ابزارهای در دسترس آن کشور و همچنین استراتژی توان و اقدامات کوتاه‌مدت و میان‌مدت برای محدود نمودن آزادی عمل منطقه‌ای آمریکا توسط چین را کم‌رنگ می‌کند؛
- چین توسط آمریکا و با کمک دیگر کشورها و به نام دفاع از ارزش‌های جهانی، در دریای چین جنوبی محاصره می‌شود؛
- ایالات متحده با تمرکز روی قدرت نظامی هوایی و دریایی خود، به تضعیف قدرت نظامی چین خواهد پرداخت (عراقچی و سبحانی، ۱۳۹۱: ۵۲ و ۵۳).
- ایالات متحده آمریکا در منطقه آسیا - پاسفیک با کمک و همکاری متحدین خود قدرت نظامی برتر را حفظ خواهد کرد؛ چراکه در استراتژی آمریکا بعد از خروج از افغانستان، این منطقه اهمیت بسیاری پیدا کرده است. ایالات متحده سعی دارد با کمک هند، استرالیا، ژاپن و متحدین سنتی خود در جنوب شرق آسیا قدرت برتر نظامی را در این منطقه داشته باشد.

۶-۵- برنامه اتصال آسه‌آن و آمریکا

- ابتکار اتصال براساس بهبود روابط ایالات متحده و آسه‌آن از طریق چهار ستون ساخته شده است: تجارت، انرژی، نوآوری و فناوری و خط‌مشی (The White House, 2016). این کانال‌های جایگزین برای همکاری ممکن است روابط ایالات متحده و آسه‌آن را قوی‌تر کند.
- برنامه‌هایی مانند ابتکار رهبران جوان آسیای جنوب شرقی برای ایجاد یک چارچوب پایدار برای روابط ایالات متحده و آسیای جنوب شرقی بسیار مهم است. این مشارکت‌های فرهنگی موجب ایجاد انسجام و همکاری می‌شوند. راه‌های دیگر برای مشارکت عبارت‌اند از: آکادمی رهبری زنان که از رهبران زن در تجارت، دولت و جامعه مدنی و برنامه انگلیسی برای همه پشتیبانی می‌کند که

مهارت‌های زبانی را برای دانش‌آموزان و معلمان در سراسر منطقه فراهم می‌کند. به منظور بازگرداندن جایگاه آمریکا در منطقه، سیاست‌گذاران ایالات متحده باید به ایجاد روابط اجتماعی و فرهنگی موجود ادامه دهند و مشارکت‌های اقتصادی مانند US-ASEAN Connect را تقویت کنند. ایالات متحده و رهبران آسه‌آن همچنین باید مذاکرات مربوط به تقویت سایر زمینه‌های همکاری مانند زیرساخت‌های سایبر و اجرای قانون را از سر بگیرند. ادغام بیشتر و تأیید توافق‌های تجاری و همکاری‌های دو جانبه فعلی می‌تواند چالش‌های موجود را برطرف سازد. در غیر این صورت، ایالات متحده خطر از دست‌دادن بسیاری از متحدین استراتژیک و اقتصادی خود را دارد (Bryant, 2019). برنامه اتصال آسه‌آن و ایالات متحده و همچنین ابتکار کمربند و راه از برنامه‌های بلندمدت ایالات متحده و چین در این منطقه هستند که حساسیت‌های متقابل دو کشور را در قبال این برنامه‌ها شاهد هستیم.

۷-۵- ابتکار کمربند و راه چین

روابط چین و آسه‌آن در دهه ۱۹۹۰ رشد قابل توجهی پیدا کرد و مراودات اقتصادی میان چین و کشورهای منطقه افزایش چشمگیری یافت تا اینکه مذاکراتی برای «منطقه تجارت آزاد آسه‌آن - چین» آغاز گردید و در سال ۲۰۰۲ به سرانجام رسید (ASEAN, 2015). روند تکاملی ارتباط چین با کشورهای جنوب شرق را می‌توان در چارچوب «دیپلماسی همسایگی» چین نگریست. کشورهای آسه‌آن مراودات اقتصادی زیادی با چین دارند، این در حالی است که این کشورها به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین شرکای تجاری چین محسوب می‌شوند (سیف‌اللهی مقدم، ۱۴۰۲). شی جین پینگ در سخنرانی سال ۲۰۱۳ خود در پارلمان اندونزی به صراحت از شعار آسه‌آن «سرنوشت مشترک» سخن به میان آورد. به کاربردن مفهوم سرنوشت مشترک به طور ضمنی اشاره به مثل معروف چینی «گنگینگ» یا همان «برد - برد برای همه» دارد و بیانگر هدف چین برای ادغام کشورهای منطقه در یک شبکه روابط سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی با محوریت چین است (Jiao, 2013). نمود اصلی این استراتژی کلان را می‌توان در «ابتکار کمربند و راه» چین مشاهده کرد. این پروژه که در سال ۲۰۱۳ چند ماه پس از روی کار آمدن شی مطرح شد و فصل جدیدی را از سیاست خارجی چین در حال خیزش گشود.

اهدافی را که چین با این پروژه دنبال می‌کند عبارت‌اند از: تقویت اقتصاد داخلی، تضعیف ژئوپلیتیک رقبای چین، به چالش کشیدن آمریکا و تشکیل یک نظم منطقه‌ای چینی، بسط نفوذ چین در سایر کشورها، احداث راه‌های زمینی و دریایی و تقویت راه‌های فرار چین و مزیت ژئوپلیتیکی آن. در نقشه‌های ارائه‌شده از ابتکار کمربند و راه، سه کشور در منطقه آسیای جنوب شرقی مهم‌ترین نقش را ایفا می‌کنند؛ اندونزی، سنگاپور و مالزی. این سه کشور درست در گلوگاه مهم‌ترین تنگه شرق آسیا و یکی از مهم‌ترین تنگه‌های جهان واقع شده‌اند. دریای چین جنوبی برای تمام کشورهای شرق آسیا که با دنیا تجارت می‌کنند مهم محسوب می‌شود و از آنجایی که چین، در بین این کشورها، بیشترین میزان تجارت را با دنیا دارد، توجه بیشتری به دریای چین جنوبی داشته و تنگه مالاکا که پیونددهنده اقیانوس آرام به اقیانوس هند است، برایش حیاتی است. اتکای شدید چین به دریای چین جنوبی و تنگه مالاکا این کشور را بیشتر در معرض آسیب‌پذیری قرار خواهد داد.

۶- راهکارهای آسه‌آن در رقابت چین و ایالات متحده در جنوب شرق آسیا

رقابت قدرت‌های بزرگ بین ایالات متحده و چین اغلب به صورت دوجانبه مطرح می‌شود و مناطقی از جهان به‌عنوان عرصه رقابت مطرح می‌شود. از آنجایی که آسیای جنوب شرقی محل دیدار قدرت‌های بزرگ است، دولت‌های منطقه یک اقدام تعادلی چالش‌برانگیز برای بازی دارند. آن‌ها همچنین گزینه‌هایی برای مدیریت ریسک‌ها و فرصت‌های ارائه‌شده توسط این رقابت دارند (Ba, 2023).

با آغاز قرن جدید و رشد فزاینده روابط اقتصادی و سیاسی چین با کشورهای آسه‌آن حضور ایالات متحده در جنوب شرق آسیا به چالش کشیده شد. در این دوره شاهد رشد روز افزون نفوذ چین در منطقه هستیم که روابط رسمی خود را بعد از پایان جنگ سرد با سازمان آسه‌آن آغاز کرد و در آغاز قرن جدید موفق شد منطقه آزاد تجاری چین-آسه‌آن را به وجود آورد. با حضور گسترده اقتصادی در جنوب شرق آسیا و آغاز طرح بزرگ جهانی چین یعنی ابتکار کمربند و راه، روز به روز بر حضور فرهنگی، سیاسی و اقتصادی چین در منطقه افزوده شد. براساس شاخص ظرفیت نفوذ دوجانبه رسمی که توسط شورای آتلانتیک در سال ۲۰۲۱ اعلام شد، نفوذ چین به طور فزاینده‌ای بعد از آغاز قرن بیستم و یکم در جنوب شرق آسیا گسترش پیدا کرده و بعد از سال ۲۰۲۰ جای ایالات

متحده را گرفته است و حضور ایالات متحده آمریکا در این منطقه را به چالش جدی کشیده است (Moyer and etal, 2021: 14).

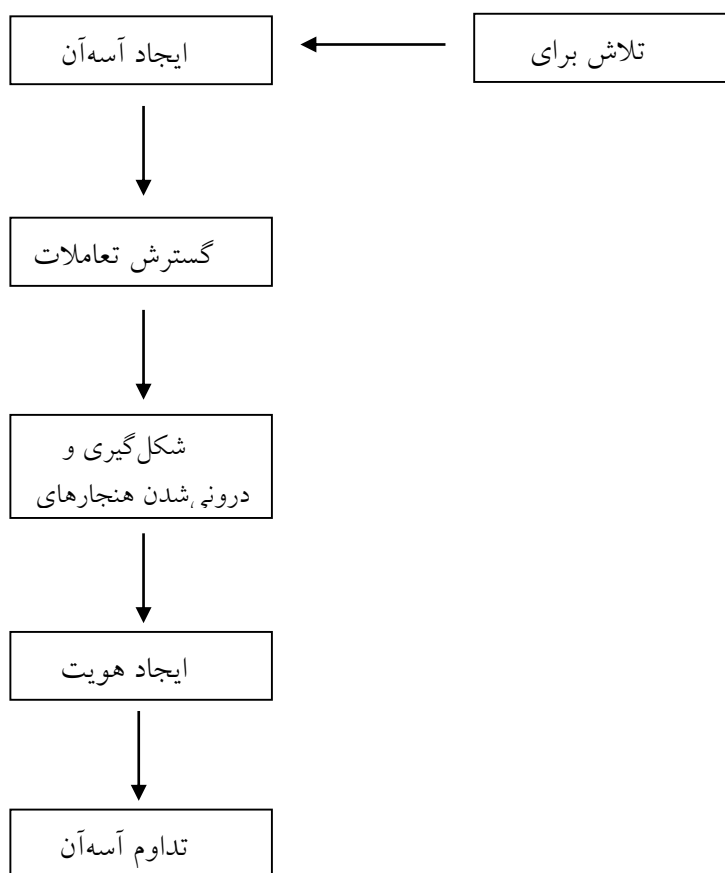
یک ضرب‌المثل آفریقایی می‌گوید: «چه فیل‌ها بجنگند یا عشق‌ورزی نمایند، این علف است که لگدمال می‌شود» اما همان‌طور که یکی از دانشمندان جنوب شرق آسیا به ما یادآور شد، مانند برخی از کشورهای جنوب شرق آسیا، انسان‌ها می‌توانند به فیل‌ها رقص را آموزش دهند (Connelly, 2017: 3). رقابت فزاینده چین و ایالات متحده در جنوب شرق آسیا، دانشمندان و تحلیل‌گران روابط بین‌الملل منطقه را بر آن داشته است تا درباره راهکارهای این سازمان برای مقابله با این رقابت در جنوب شرق آسیا بیاندیشند و راهکارهایی را ارائه دهند که از منافع جمعی این کشورها در قالب آسه‌آن حمایت نمایند. در ادامه این پژوهش به برخی از این راهکارها اشاره خواهیم کرد.

۱-۶- حفظ مرکزیت آسه‌آن

به تکرار شاهد این مسأله هستیم که تحلیل‌گران آمریکایی روند صعودی اقدامات غیرمفید، اجباری و غیرمسئولانه چین در دریای چین جنوبی و تهدید آن‌ها برای منافع دریایی آسیای جنوب شرقی را تکرار می‌کنند و سیاست‌گذاران چینی به همتایان آسیای جنوب شرقی بر خطرات مرتبط با تحرکات به اصطلاح «جنگ سرد» ایالات متحده و سیاست‌های اقتصادی بی‌ثبات‌کننده هشدار می‌دهند. این نشان می‌دهد که تنش‌های آمریکا و چین منجر به فشار فزاینده بر کشورهای آسیای جنوب شرقی برای انتخاب بین دو رابطه مهم می‌شود (Ba, 2023).

از زمان پایان جنگ سرد، آسه‌آن تلاش زیادی برای ایجاد روابط با بازیگران اصلی انجام داده است، بنابراین آن‌ها منافع خود را در ثبات منطقه می‌بینند و در عین حال آسه‌آن را قادر می‌سازند تا از جانب‌داری در میان قدرت‌های رقیب اجتناب کند. این استراتژی موفقیت قابل توجهی در برقراری صلح در منطقه به دست آورده است. اما با بازگشت رقابت قدرت‌های بزرگ و تشکیل گروه‌هایی مانند گفت‌وگوی چهارجانبه امنیتی، آسه‌آن در تلاش است تا ارتباط خود را در معماری منطقه حفظ کند. آسه‌آن باید ارتباط خود را با قرار دادن مجدد خود بین قدرت‌های بزرگ به‌عنوان یک پل و حائل ژئوپلیتیکی حفظ کند. یک حائل با مرکزیت آسه‌آن نیز می‌تواند به منافع ایالات متحده و چین کمک کند (Luo, 2021).

آسه‌آن از بدو شکل‌گیری خود سعی کرده اصول و هنجارهای مشترکی را رعایت کند و بر اساس اجماع تصمیم‌های خود را بگیرد. آسه‌آن سعی کرده است ضمن احترام به تفاوت‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کشورها، برخی از هنجارها و رویه‌ها را در درون خود ایجاد کند و این هنجارها و رویه‌ها را در فرآیند تصمیم‌گیری تبدیل به یک هویت مشترک جدید کند و همین امر باعث تداوم آسه‌آن بعد از گذار از چالش‌های جدی شده است.

نمودار ۱. ایجاد و تداوم آسه‌آن

(سازمند، ۱۳۸۸: ۸۳)

برخی از این هنجارها و اصول بنیادی مشترک را می‌توان در قالب موارد زیر نام برد:
 ۱. حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلاف‌ها و تعهد به عدم کاربرد زور.

۲. برای حل اختلاف‌های منطقه‌ای راه حل منطقه‌ای در نظر گرفته شود.
 ۳. احترام به تفاوت‌های سیاسی و اجتماعی کشورها و عدم مداخله در امور داخلی.
 ۴. ترویج همکاری‌های دفاعی دوجانبه و دوری از پیمان‌های نظامی.
- اجماع در این اصول و هنجارها توانسته موجودیت آسه‌آن را به‌عنوان یک سازمان با کارایی بالا در منطقه گسترش دهد و باعث شود که این سازمان بتواند در مسائل منطقه‌ای و جهانی به‌عنوان یک صدای مشترک برای ده کشور متفاوت عمل کند.
- در رقابت چین و ایالات متحده هم ما شاهد این مرکزیت آسه‌آن در تصمیم‌گیری‌های اعضای آسه‌آن هستیم. کشورهای عضو علاوه بر پیمان‌های دوجانبه‌ای که با این ابرقدرت‌ها امضا کرده‌اند، اهداف راهبردی در عرصه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی خود را در قالب آسه‌آن دنبال می‌کنند و همین امر باعث شده است که آسه‌آن به‌عنوان یک سازمان بتواند به پنجمین اقتصاد بزرگ دنیا تبدیل شود (Shofa, 2023).
- پیمان‌های راهبردی با چین و ایالات متحده علاوه بر انتفاع این کشورها، چین را به‌عنوان اولین شریک اقتصادی (Minh, 2023) و ایالات متحده را به‌عنوان بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار خارجی این سازمان معرفی کرده (Medina, 2023) و در عرصه امنیتی و نظامی هم از این کشورها در مقابل موج عظیم گسترش تروریسم در آغاز قرن بیست و یکم محافظت می‌کند.
- این سازمان علاوه بر پیمان‌های اقتصادی که با این کشورها منعقد کرده است، در عرصه سیاسی و امنیتی هم پیمان‌های مهمی با ایالات متحده و چین به‌طور مجزا منعقد کرده که توانسته امنیت دسته جمعی را برای این منطقه به ارمغان بیاورد (ASEAN, 2023).
- در آغاز دهه قرن بیست و یکم، مرکزیت آسه‌آن در میان کشورهای عضو آسه‌آن، به‌عنوان مرجع تصمیم‌گیرنده برای منطقه تثبیت شده است و این کشورها برای مقابله با تهدیدات جهانی سازوکار همکاری با این ابرقدرت‌ها در قالب آسه‌آن را پذیرفته‌اند و سعی می‌کنند در قالب همکاری‌های آسه‌آن به تهدیدات منطقه‌ای از جمله رقابت روزافزون چین و ایالات متحده پاسخ دهند. این کشورها سعی می‌کنند با حفظ مرکزیت آسه‌آن از تمایل کامل به سوی یک ابرقدرت جلوگیری کنند، کما اینکه همان‌طور که شاهد حضور گسترده چین در عرصه‌های مختلف در جنوب شرق آسیا هستیم، این کشورها پیمان استراتژیک خود در سال ۲۰۲۲ را با ایالات متحده در کاخ سفید امضا کردند (State.gov, 2023).

۲-۶- همکاری

آسه‌آن توانسته با ایجاد اجماع منطقه‌ای با پایان جنگ سرد همکاری خود را با ایالات متحده و چین به طور هم‌زمان گسترش دهد. همان گونه که چین کشورهای این منطقه را در بحران بدهی دهه ۹۰ کمک کرد (Haacke, 2002: 13); ایالات متحده هم این کشورها را در مقابل تروریسم روزافزون منطقه‌ای و رشد گروه‌های افراطی در منطقه کمک کرد (Ali and Ramakrishna, 2002: 1). مرکز ثقل رهایی از این بحران‌ها، همکاری در قالب آسه‌آن با چین و ایالات متحده آمریکا بود. در پیمان‌های همکاری آسه‌آن و کشورهای مختلف سعی شده منافع جمعی همه اعضای آسه‌آن رعایت شود و موضوع مورد اختلافی در همکاری‌های این کشورها با چین و ایالات متحده وجود ندارد (ASEAN, 2023).

همکاری در قالب آسه‌آن نیز به ایالات متحده و چین این امکان را داده است که در بسیاری از مسائل از همکاری‌های دوجانبه خودداری کنند و با حضور در مجمع منطقه‌ای آسه‌آن با تمام کشورهای منطقه تعاملات منطقه‌ای را داشته باشند. این همکاری‌ها سبب شده است که برخی از موارد اختلافی با برخی از کشورها از جمله اختلافات چین با برخی کشورها هم در قالب سازوکارهای تدارک دیده شده در آسه‌آن مانند اختلاف‌های دریای چین جنوبی حل و فصل شود.

۳-۶-۱- استفاده از راه‌های مسالمت‌آمیز

آسه‌آن در میان اوج‌گیری بحران تایوان در سال ۲۰۲۲ در کامبوج تأکید کرد که چین و ایالات متحده درباره حل بحران تایوان از راه‌های مسالمت‌آمیز استفاده کنند. این پیام‌ها به یک هنجار مهم و مشترک در آسه‌آن اشاره می‌کند و آن هم استفاده از راه‌های مسالمت‌آمیز برای حل مشکلات و بحران‌ها است (Khaliq, 2022).

در رقابت چین و ایالات متحده در جنوب شرق آسیا، آسه‌آن هم به گونه عملی و رفتاری و هم هنجاری این پیام را به دو طرف می‌دهد که برای حل و فصل مسائل منطقه‌ای خود از راه مسالمت‌آمیز اقدام کنید.

آسه‌آن در عمل با ایجاد پیمان‌های اقتصادی با چین و ایالات متحده آمریکا و سایر قدرت‌های تأثیرگذار در جهان سعی دارد، میزان انتفاع کشورها را از یکدیگر بالا ببرد و با ایجاد روابط اقتصادی با کشورهای مختلف باعث سود دو طرف شود. با این راهکار عملی هم توانسته است منطقه را به

سمت صلح پیش ببرد و هم توانسته از منافع اقتصادی رابطه با چین و ایالات متحده به صورت هم‌زمان استفاده کند.

آسه‌آن همچنین با امضای پیمان عدم اشاعه سلاح‌های کشتار جمعی و هسته‌ای و التزام این کشورها با معاهدات سازمان ملل متحد (ASEAN, 1995)، این پیام را به کشورهای ابرقدرت ارسال می‌کند که این منطقه، منطقه مناسبی برای زورآزمایی نظامی نیست و بهترین راه‌حل برای حل مسائل ابرقدرت‌ها در این منطقه به‌کارگیری راه‌های مسالمت‌آمیز است.

آسه‌آن همچنین در قالب مسائل هنجاری همیشه سعی کرده اختلافات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای خود را به گونه مسالمت‌آمیز حل کند و التزام خود را به قواعد و هنجارهای سازمان ملل متحد نشان دهد. در این باره می‌توانیم به عدم مداخله در بحران میانمار و همچنین اعلام کدهای رفتاری در دریای چین جنوبی اشاره کرد که سبب شده است این بحران‌ها تشدید نشوند.

۴-۶-۱- استفاده از ظرفیت‌های سایر قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای

آسه‌آن هم‌زمان در کنار ایجاد رابطه و تحکیم ارتباط با چین و ایالات متحده، توانسته با سایر قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای نظیر ژاپن، کره جنوبی، هند، روسیه و اتحادیه اروپا پیمان‌های مشترک همکاری منعقد کند.

آسه‌آن برخلاف قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای که جنوب شرق آسیا را به مکانی برای رقابت‌های راهبردی خود درآورده‌اند خواستار تبدیل کردن منطقه به مرکز اتصال قدرت‌های جهانی هستند. آن‌ها از همکاری و گفت‌وگو به جای رقابت در منطقه حمایت می‌کنند. آسه‌آن با انعقاد پیمان‌های راهبردی اقتصادی و سیاسی نظیر RCEP, ASEAN+3, ASEAN+1 و برنامه اقدام مشترک اتحادیه اروپا - آسه‌آن و پیمان راهبردی با ایالات متحده آمریکا، سعی دارد میزان انتفاع قدرت‌های بزرگ را افزایش دهد و در کنار آن خود نیز از منافع این پیمان‌ها استفاده کند. به مهم‌ترین این کشورها در زیر اشاره خواهیم کرد:

۱-۴-۶-۱- اتحادیه اروپا

از سال ۱۹۷۷ که اتحادیه اروپا به‌عنوان شریک گفت‌وگوهای آسه‌آن معرفی شد تا سال ۲۰۲۲ که دو طرف چهل و پنجمین سال آغاز روابط خود را جشن می‌گیرند؛ این اتحادیه به شریک راهبردی آسه‌آن تبدیل شده است. اتحادیه اروپا به دنبال تأثیرگذاری بیشتر در سپهر سیاست جهانی است و

آسه‌آن هم می‌خواهد از تجربه کشورهای اروپایی برای رشد منطقه‌گرایی در جنوب شرق آسیا استفاده کند. با اعلام اجرای طرح کمک به زیرساخت‌های کشورهای در حال توسعه در قالب طرح «همکاری برای زیرساخت و سرمایه‌گذاری جهانی» کشورهای عضو G7 به رهبری ایالات متحده آمریکا و همچنین تکمیل مفاد برنامه اقدام اتحادیه اروپا و آسه‌آن، همکاری‌های این دو سازمان در آینده گسترش بیشتری خواهد یافت.

از سال ۱۹۷۷ اتحادیه اروپا به‌عنوان شریک گفت‌وگوهای آسه‌آن معرفی شد. اولین توافق‌نامه همکاری اقتصادی میان اتحادیه اروپا و آسه‌آن در ۷ مارس ۱۹۸۰ امضاء شد. تصویب بیانیه نورنبرگ در مورد مشارکت پیشرفته این دو سازمان در سال ۲۰۰۷ یک نقطه عطف مهم در روابط بین‌سازمانی بود. بعد از آن همکاری‌های بین‌سازمانی با پذیرش طرح اقدام مبتکرانه بندر سری‌بگوان (۲۰۱۷ - ۲۰۱۳) در سال ۲۰۱۲ افزایش یافت (محمدی، ۱۴۰۱: ۵۴). تمرکز راهبردی این همکاری‌ها در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی بوده است. برنامه اقدام اتحادیه اروپا و آسه‌آن (۲۰۲۲ - ۲۰۱۸) در ۶ اگوست ۲۰۱۷ در مانیل فیلیپین امضا و جایگزین طرح اقدام سال ۲۰۱۲ شد. در همین اجلاس بیانیه مشترک این سازمان‌ها در مورد تعهد به توافق‌نامه پاریس در مورد تغییرات اقلیمی منتشر گردید. در این سال در گردهمایی اجلاس سران اتحادیه اروپا و آسه‌آن چهلمین سالگرد روابط دو سازمان در مانیل تجلیل به عمل آمد (ASEAN, 2022).

آسه‌آن در دوران همه‌گیری بیماری کرونا با انجام اقدامات جمعی و سیاست‌های هماهنگ که شامل هماهنگی با شرکای فرامنطقه‌ای خود بود، به مبارزه با این همه‌گیری پرداخت. در مارس ۲۰۲۰ در کنفرانس ویدئویی مقامات اتحادیه اروپا و آسه‌آن توافق کردند تا در چارچوب سازوکارهای آسه‌آن و همچنین شرکای خارجی سیستم‌های بهداشتی منطقه‌ای را ارتقا دهند. در همین راستا آسه‌آن از بسته حمایتی ۸۰۰ میلیون یورویی اتحادیه اروپا و همچنین کمک ۲۰ میلیون یورویی سازمان بهداشت جهانی برای مبارزه با این همه‌گیری کووید ۱۹ استفاده کرد. (ASEAN, 2022)

۲-۴-۶-۱- کره جنوبی

آسه‌آن و کره جنوبی گفت‌وگوهای خود را در نوامبر ۱۹۸۹ آغاز کردند. این کشور در چهارمین نشست وزرای کشورهای آسه‌آن در ژوئیه ۱۹۹۱ در کوالالمپور به‌عنوان شریک گفت‌وگوهای آسه‌آن معرفی شد. این مشارکت از سال ۱۹۹۷ ارتقا یافت. روابط کره جنوبی و آسه‌آن در ۱۳ نوامبر ۲۰۰۵

و بعد از تصویب برنامه اقدام مشترک آسه‌آن و کره وارد فضای جدیدی شد. دو طرف در سال ۲۰۱۰ روابط خود را به همکاری جامع استراتژیک ارتقا دادند. کره جنوبی در سال ۲۰۱۲ اولین سفیر خود را در آسه‌آن منصوب کرد و در سال ۲۰۱۵ برنامه جدید اقدام خود را به تصویب رساندند (ASEAN, 2021).

اقدام مهم در روابط این دو کشور اعلام «سیاست جنوبی جدید» کره جنوبی بود که براساس سه ستون مردم، کامیابی و صلح که مطابق با سه ستون جامعه آسه‌آن بود، اعلام کرد. این سیاست به طور رسمی اعلام می‌کند که مردم در مرکز سیاست کره جنوبی و آسه‌آن قرار دارند و دو طرف با تقویت همکاری‌های خود، سعی در پیشرفت مردم منطقه دارند.

با اعلام سیاست جدید کره جنوبی و همچنین افزایش همکاری در چارچوب بازیابی جامع آسه‌آن در دوران کرونا، همکاری‌های آسه‌آن و کره جنوبی برای بهبود روابط منطقه‌ای رو به پیشرفت و تکامل است.

۳-۴-۱- ژاپن

آسه‌آن و ژاپن روابط غیررسمی خود را در سال ۱۹۷۳ ایجاد کردند که به مرور زمان در مارس ۱۹۷۷ با تشکیل مجمع آسه‌آن، روابط آسه‌آن و ژاپن رسماً آغاز شد. از آن زمان پیشرفت‌های قابل توجهی در تمامی زمینه‌های امنیتی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی صورت گرفته است. ژاپن در ۲۰۰۴ اولین سفیر مستقر خود را در آسه‌آن منصوب کرد. ژاپن و آسه‌آن در دسامبر ۲۰۰۳ برنامه اقدام مشترک خود را به‌عنوان نقشه راه در پیشبرد روابط ژاپن و آسه‌آن اعلام کردند. (ASEAN, 2021)

در چهاردهمین نشست آسه‌آن - ژاپن در نوامبر ۲۰۱۱ رهبران دو طرف اعلامیه مشترک برای تقویت همکاری استراتژیک با نام بیانیه بالی و همچنین برنامه اقدام مشترک ۲۰۱۵ - ۲۰۱۱ را به تصویب رساندند. روابط آسه‌آن و ژاپن از این به بعد وارد مرحله‌ای جدید و ژاپن تبدیل به یک شریک راهبردی برای آسه‌آن شد.

آسه‌آن و ژاپن در سال ۲۰۱۸ چهل و پنجمین سالگرد آغاز روابط خود را جشن گرفتند و در سنگاپور طی یک بیانیه به تعهد خود به تقویت شراکت استراتژیک میان دو طرف تأکید کردند.

همکاری‌های اقتصادی، سیاسی - امنیتی و اجتماعی - فرهنگی ژاپن و آسه‌آن نشان‌دهنده تمایل هر دو طرف به گسترش روابط در آینده است. همچنین ژاپن با پشتیبانی از کشورهای منطقه در زمینه بهداشتی در دوران کرونا تعهد خود را به کشورهای منطقه به اثبات رسانده است.

جنوب شرق آسیا با آغاز قرن جدید به شدت تحت تأثیر خیزش چین قرار گرفته است. منطقه تجارت آزاد چین - آسه‌آن و همچنین ابتکار کمربند و راه چین به شدت نفوذ چین در منطقه جنوب شرق آسیا افزوده است. این شدت نفوذ تحلیل‌گران منطقه جنوب شرق آسیا را بر آن داشته است که بتوانند نقطه توازی بر فعالیت‌های کشورهای منطقه در جهان معاصر ایجاد کنند. به همین دلیل پیشنهاداتی را در جهت کنترل نفوذ چین و بالانس کردن روابط آسه‌آن و ابرقدرت‌های جهانی دارند. یکی از این استراتژی‌ها استفاده و اشنگتن از شرکای خود مانند ژاپن و کره جنوبی در منطقه است. اهرم‌بندی ژاپن و کره جنوبی برای تقویت آسه‌آن به عنوان یک سازمان منطقه‌ای می‌تواند برای مقابله با نفوذ چین مفید باشد.

نتیجه‌گیری

هدف از نگارش مقاله حاضر پرداختن به موضع‌گیری و اقدام‌های آسه‌آن در مواجهه با رقابت دو قدرت امریکا و چین بود. بررسی‌ها نشان داد که آسه‌آن در همه عرصه‌های اقتصادی، سیاسی - امنیتی و نظامی، همکاری‌های خود با این دو قدرت افزایش داده و تقویت کرده است و در عین حال با اتخاذ سیاست چندجانبه‌گرایی و مشارکت با قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای از افتادن در دام یک-جانبه‌گرایی جلوگیری می‌کند. رقابت این دو کشور در جنوب شرق آسیا در موارد مختلف فراز و فرودهایی را داشته است. از جمله این موارد می‌توان به: ۱. دریای چین جنوبی؛ ۲. مسأله فیلیپین؛ ۳. رقابت در ویتنام؛ ۴. ابتکار کمربند و راه؛ ۵. عرصه نظامی و امنیتی و در نهایت ۶. عرصه اقتصادی اشاره کرد. رقابت فزاینده چین و ایالات متحده در جنوب شرق آسیا، تحلیل‌گران عرصه روابط بین‌الملل منطقه را بر آن داشته است تا درباره راهکارهای این سازمان برای مقابله با این رقابت در جنوب شرق آسیا بیاندیشند و راهکارهایی را ارائه دهند که از منافع جمعی این کشورها در قالب آسه‌آن حمایت نمایند، از جمله این راهکارها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: ۱. حفظ مرکزیت آسه‌آن؛ ۲. همکاری؛ ۳. استفاده از راه‌های مسالمت‌آمیز و ۴. استفاده از ظرفیت‌های سایر قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای. بنابراین با

استفاده از چارچوب نظری نهادگرایی نولیبرال و کارویژه‌ها و ظرفیت‌هایی که نهاد آسه‌آن برای کشورهای عضو منطقه جنوب شرقی آسیا ایجاد کرده است، کشورهای عضو آسه‌آن به‌خوبی توانسته‌اند با استفاده از سیاست موازنه‌سازی بین امریکا و چین از رقابت میان آن‌ها برای اجرای برنامه‌ها و اهداف خود بهره بگیرند و منافع خود را از این طریق دنبال کنند.

فهرست منابع

- امام‌جمعه‌زاده، جواد و میرکوشش، امیرهوشنگ (۱۳۹۲)، «آینده روابط آمریکا و چین: همکاری، رقابت»، پژوهش‌های بین‌الملل، دوره ۳، شماره ۹: ۱۱۰-۷۳.
- بصیری، محمدعلی و دیگران (۱۳۹۱)، «خیزش نظامی چین و چالش‌های پیش روی هژمونی آمریکا»، تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، دوره ۴، شماره ۱۱: ۲۱۸-۱۸۹.
- جاز سبیز، احمد و بهرامی مقدم، سجاد (۱۳۹۴)، «آمریکا و ظهور جهانی چین»، روابط خارجی، دوره ۷، شماره ۳: ۱۱۳-۱۴۶.
- جعفری، افشین و رسول‌پورنالیکیاشری (۱۴۰۱) «امکان‌سنجی انتقال قدرت در دریای چین جنوبی: خیزش چین در تقابل با هژمونی آمریکا»، مطالعات راهبردی آمریکا، سال دوم، شماره ۷: ۸۰-۴۹.
- جوزانی کهن، شایان و جوزانی کهن، شاهین (۱۳۹۶)، «جایگاه آمریکا و چین در ترتیبات امنیتی منطقه آسیای شرقی (۲۰۱۷-۲۰۰۹)»، پژوهش ملل، دوره ۲، شماره ۲۲: ۴۶-۳۳.
- حسن‌خانی، محمد و مسرور، محمد (۱۳۹۶)، «ظهور چین: چالش‌های ایالات متحده آمریکا در مواجهه با قدرت روزافزون چین در روابط بین‌الملل»، پژوهش‌های بین‌الملل، دوره اول، شماره ۲۴: ۱۸۴-۱۵۹.
- سازمند، بهاره (۱۳۸۸). منطقه‌گرایی و هویت مشترک در جنوب شرق آسیا (آسه‌آن ۲۰۰۸ - ۱۹۶۷). تهران: نشر دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- سازمند، بهاره و ارغوانی پیرسلامی، فریبرز (۱۳۹۰) «چین و چالش «تصور تهدید» در جنوب شرق آسیا»، سیاست، دوره ۴۲، شماره ۳: ۱۸۴-۱۶۵.
- سازمند، بهاره و ارغوانی پیرسلامی، فریبرز (۱۳۹۱)، «چالش‌های ژئوپلیتیک منطقه‌ای و دکترین ظهور مسالمت‌آمیز چین»، روابط خارجی، سال ۴، شماره ۲: ۱۷۸-۱۴۵.
- سیف‌اللهی مقدم، محمدحسین (۱۴۰۲) «کشورهای آسه آن اصلی‌ترین شریک تجاری چین» خبرگزاری مهر، بازیابی در: yun.ir/8w76ka
- شاهنده، بهزاد (۱۳۷۴). سیاست و حکومت در جنوب شرق آسیا. تهران: انتشارات سمت.
- عراقچی، عباس. سبحانی، مهدی (۱۳۹۱). «تقابل سرد در آسیا؛ پیامد رویکرد نظامی جدید آمریکا در آسیا - پاسفیک». تهران: روابط خارجی، سال ۴، شماره ۴: ۶۷-۳۵.
- قامت، جعفر (۱۳۹۶)، «نقش اقتصادی چین در تهدید سلطه‌طلبی آمریکا در آسیا»، مطالعات سیاسی، سال ۹، شماره ۳۶: ۱۱۸-۹۱.

لنگ، آلیسا (۱۴۰۰). «قدرت در آسیا در پنج نمودار»، ترجمه روح الله محمدی، سال اول، شماره اول، تهران: دیپلماسی آسیایی، سال ۱، شماره ۱: ۵-۴.

محمدی، روح الله (۱۴۰۱) «اتحادیه اروپا و آسه آن از همکاری اقتصادی تا شراکت راهبردی»، دیپلماسی آسیایی، ویژه‌نامه روابط اروپا و آسیا، سال ۲، شماره ۱۰، سال دوم: ۵۵-۵۴.

محمدی، روح الله و خوانساری، علی (۱۴۰۰) «تأثیر رقابت آمریکا و چین بر روند توسعه اقتصادی ویتنام» فصل‌نامه مطالعات منطقه‌ای دانشگاه علامه طباطبائی، سال هفتم، شماره هشتم: ۳۵-۵۲.

مسرور، محمد. حسن خانی، محمد (۱۳۹۷). «بازآرایی ژئوپلیتیکی در دریای جنوبی چین». تهران: ژئوپلیتیک، سال ۱۴، شماره ۵۰: ۱۹۶-۱۶۸.

هدایتی شهیدانی، مهدی و رمضانپور شلمانی، جواد (۱۳۹۸) «رویکرد ایالات متحده نسبت به استمرار توسعه اقتصادی - نظامی چین (مطالعه موردی دوران ریاست جمهوری دونالد ترامپ)»، مطالعات بین‌المللی، دوره ۱۶، شماره ۲: ۹۱-۷۱.

ASEAN (1995) "Treaty on The Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone"
<https://agreement.asean.org/media/download/20131230234315.pdf>

ASEAN (2015) "ASEAN-China Free Trade Area Buildin Strong Economic Partnerships"
<https://www.asean.org/wp-content/uploads/images/2015/October/outreach-document/Edited%20ACFTA.pdf>

Ba, Alice (2023) "In Southeast Asia, U.S.-China Competition Is More than a Two-Player Game" USIP,
<https://www.usip.org/publications/2023/09/southeast-asia-us-china-competition-more-two-player-game>

Bryant, Saxon (2019). "After tpp challenges for united states aseanASEAN".
<https://publicpolicy.wharton.upenn.edu/live/news/2811-after-tpp-challenges-for-united-states-asean>

Connelly, Aaron L (2017) *Southeast Asian perspectives on US-China competition*, Sydney : Lowy Institute

Fook, Lye Liang (2023) "China and Vietnam: The Power of Party Ties"
<https://asialink.unimelb.edu.au/insights/China-and-Vietnam-The-PowerofPartyTies>

Grieco, Joseph M. (1990) *Cooperation among Nations: Europe, America, and Non-Tariff Barriers to Trade*, Ithaca: Cornell University Press, 1990.

Grossman, Derek (2021) "Duterte's Dalliance With China Is Over"
<https://foreignpolicy.com/2021/11/02/duterte-china-philippines-united-states-defense-military-geopolitics/>

- Haacke, J. (2002). "Seeking Influence: China's Diplomacy Toward ASEAN After the Asian Crisis". *Asian Perspective*, 26(4), 13–52. <https://doi.org/10.1353/apr.2002.0002>
- Jiao, Wu (2013) "President Xi gives speech to Indonesia's Parliament" China Daily, Available at: https://www.chinadaily.com.cn/china/2013xiapec/2013-10/02/content_17007915.htm
- Kapila, Subhash.)2012). "China: Strategic Impact of United State", Defense Strategic Review. <http://www.southasiaanalysis.org/%5Cpapers49%5Cpaper4881.html>.
- Keohane (1984) *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton: Princeton University Press
- Khaliq, Riyaz ul (2022) "ASEAN opposes 'provocative' actions in Taiwan Straits" <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/asean-opposes-provocative-actions-in-taiwan-straits/2653130>
- Khoan, Vu (2017) "Viet Nam and ASEAN" The ASEAN Journey: Reflections of ASEAN Leaders and Officials, Vol 1, Economic Research Institute for ASEAN and East Asia, <https://www.eria.org/asean50-vol.1-17.vukhoan.pdf>
- Luo, Shuxian (2021) "ASEAN running out of time to recast role as buffer in US-China great power competition" <https://www.brookings.edu/articles/asean-running-out-of-time-to-recast-role-as-buffer-in-us-china-great-power-competition/>
- Madrona, Jr. Severo (2023) "Strengthening Philippine-China Relations: Rebuilding Economic and Social Trust" <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/strengthening-philippine-china-relations-rebuilding-economic-and-social-trust/>
- Madrona, Jr. Severo (2023) "Strengthening Philippine-China Relations: Rebuilding Economic and Social Trust" <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/strengthening-philippine-china-relations-rebuilding-economic-and-social-trust/>
- Medina, Ayman Falak (2023) "An Overview of US Trade and Investment in ASEAN" <https://www.aseanbriefing.com/news/an-overview-of-us-trade-and-investment-in-asean/>
- Minh, Quang (2023) "ASEAN potential to become first partner to raise trade with China to US\$1 trillion" <https://en.baohinhphu.vn/asean-potential-to-become-first-partner-to-raise-trade-with-china-to-us1-trillion-111230917171429231.htm>

- Moyer, Jonathan D., Meisel, Collin J., Matthews, Austin S., Bohl, David K., Burrows, Mathew J. (2021) *China-US Competition: Measuring Global Influence*, Washington, DC: The Atlantic Council of the United States.
- Nikki (2023) "Concerns for Late 2023 amid Global Decline" <https://www.jcer.or.jp/english/jcer-nikkei-consensus-survey-on-asian-economies-june-2023-issue-1>
- Paderon, Marissa Maricosa A. (2022) "Philippine-United States Trade Relation: Looking Back and a Way Forward" <https://www.eastwestcenter.org/publications/philippine-united-states-trade-relations-looking-back-and-way-forward>
- Poling, Gergory B (2013), *The South China Sea in Focus*, Center for Strategic & International Studies. Washington DC.
- Puspitasari, Ratih. (2016) "Future of the global economy after Trump's victory". <https://www.thejakartapost.com/academia/2016/11/11/future-of-the-global-economy-after-trumps-victory.html>
- Ramakrishna, Kumar and Ali, Mushahid (2002) "ASEAN-US COOPERATION TO COMBAT INTERNATIONAL TERRORISM: A MORE NUANCED APPROACH NEEDED" <https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2014/07/CO02010.pdf>
- Ruggie, J. G. (1998) *Constructing the World Polity: Essays on International institutionalization*. London and New York: Routledge
- Shofa, Jayanty Nada (2023) "ASEAN Poised to Be World's Fourth-Largest Economy in 2030" <https://jakartaglobe.id/business/asean-poised-to-be-worlds-fourthlargest-economy-in-2030>
- Singapore Institute of International Affairs (2019) *THE SINO-AMERICAN CONFLICT AND ASEAN: Surviving, Transforming, Succeeding*. Singapore. Singapore Institute of International Affairs
- Singh, Abhiji (2015), "An Indian Maritime Strategy for an Era of Geopolitical Uncertainty", Institute for Defence Studies and Analyses, *Journal of Defence Studies*, Vol. 9, No. 4, pp: 7–19.
- State.gov (2023) "The United States-ASEAN Relationship" U.S. Department of State, <https://www.state.gov/the-united-states-asean-relationship-2/>
- The White House (2016) "Fact Sheet: U.S.-ASEAN Connect" <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/09/08/fact-sheet-us-asean-connect>
- Thomson, David (2010) "The slow decline of French influence in Africa" <https://www.france24.com/en/20100215-slow-decline-french-influence-africa>
- Velasco, Mark Anthony M. (2014) "Philippines – China Relations: The Case of the South China Sea (Spratly Islands) Claims" *Asia Pacific Journal of*

Multidisciplinary Research, Vol 2, No 6, Available at:
<https://www.apjmr.com/wp-content/uploads/2014/12/APJMR-2014-2-151-Philippines-%E2%80%93-China-Relations-The-Case-of-the-South-China-Sea.pdf>

Waltz, Kenneth N. (1979) *Theory of International Politics*, Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1979

Worldbank (2022) “Gross domestic product 2022”
https://databankfiles.worldbank.org/public/ddpext_download/GDP_PPP.pdf

Worldometers (2023) “Countries in the world by population (2023)”
<https://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/>